

passat, ric i gran i ampli, aqueix bloc amb pes de mort sobretot amb una força nova. Serveix, si no, per a fer-nos adonar que, ho hem dit, el nostre camí ha d'ésser tot un altre. L'obra de Salvador Espriu és una obra nova, una revolució que, de moment, solament ha vessat la sang d'ell. L'assaig de càntic en el temple, per exemple, és un cant, però no pas a la manera, com alguns volen veure, d'excecació poètica àdhuc ressentida, sinó un cant recordant llunyanament Salom, que és la forma d'aprendre (escoltant) l'esperança, o el missatge d'una actitud poètica a costa d'intel·ligència.

Salvador Espriu és, de moment, l'home que s'ha pres amb més seriositat l'execució d'una obra. Per a estudiar-la, doncs, s'ha de prendre la mateixa actitud. Ambdues posicions ensems poden ésser l'exemple d'allò que entenem per universalisme. Però fins ara, per una mena d'afany universalista, ens hem quedat sense conèixer i fer conèixer l'home que ens representa més. Perquè Salvador Espriu és el mateix sense *La pell de brau* i un poema traduït a tants d'idiomes. Salvador Espriu és un gran, un enorme i privilegiat líric que cal estudiar més a fons. Això és, mica més mica menys, el que volíem dir. I no sé si serà oportú d'afegir-hi allò que, em sembla, Mallarmé deia dels poetes: són els ignorats legisladors de la societat.

FELIP CID

LLEGIR O MIRAR SANTS

Fa pocs dies, un intel·ligent director d'edicions em feia observar que la difusió de la cultura ha passat per tres grans etapes: la primera, molt llarga, de propagació oral; la segona, molt intensa i efectiva, de divulgació per la paraula impresa; i la tercera — començada fa poc —, de difusió per mitjà de les imatges. Aquesta darrera etapa, l'actual, transforma el llibre, que ha de competir amb dos grans escampadors d'imatges: el cinema i la televisió.

Certament, el llibre es va transformant. El progrés de les arts gràfiques, sobretot pel que fa a les reproduccions en colors, ha creat una nova mena de llibre, on el concepte de "text acompanyat d'il·lustracions" s'ha convertit en "il·lustracions acompanyades de text". La casa Macmillan, de Nova York, té un manual d'història de l'art (*An illustrated handbook of Art History*) format exclusivament per gravats amb els peus corresponents. Els epígrafs són d'una brevetat telegràfica, i l'autor en té prou amb una vintena de ratlles, a guisa de preface, per a explicar el criteri que ha seguit en la tria, la qual cosa li assegura uns drets d'autor intocables. És del tot prohibida la reproducció d'aquest llibre de reproduccions, una nova concepció de la propietat intel·lectual.

L'exemple referit és només un entre els molts que podríem escollir. El llibre a base d'imatges ja ha entrat a totes les cases, és acceptat de bon grat; la inclinació a "mirar sants", abans reservada només a la infantesa, avui és compartida per la gent gran, que l'ha revestida de la gravetat pròpia dels adults. Fins i tot ja hi ha qui parla d'una crisi imminent de la literatura, en el sentit de la influència que pot exercir damunt una massa de lectors; els símptomes que poden servir per a subratllar aquesta crisi són impressionants.

Van començar — als Estats Units, com sempre — per la condensació d'obres més o menys cabdals de la literatura. "Dos grossos volums reduïts a un centenar de pàgines", anunciaven els editors. I asseguraven que l'argument de l'obra (l'única cosa que, pel que sembla, interessa el lector apressat) tendia a guanyar en precisió un cop esportat de la farda inútil de la literatura. Els europeus van reaccionar davant aquesta novetat amb una certa irritació, i ens pensàvem que ens en podríem defensar amb somriures mordaços. Però cal confessar que la cosa devia obeir a una necessitat de l'època, perquè la velocitat reclamava

nous servidors: de fa temps, funcionen a Amèrica unes institucions que ensenyen de llegir de pressa, segons tècniques molt modernes, de manera que els alumnes, un cop preparats, poden llegir centenars de paraules per minut. El procés, doncs, ha estat el següent: una novella la lectura de la qual requeria, posem per cas, deu hores, ha estat resumida perquè el lector se la pugui empassar en una hora i, si ha tingut la previsió de preparar-se en una acadèmia de lectura ràpida, podrà reduir a una trentena de minuts el temps destinat a fer-se càrrec del llibre. El guany és trist, però espectacular.

Mentrestant, una altra mena d'empreses anava més enllà i llançava al mercat les mateixes "obres cabdals" en forma d'histories. La imatge encara permetia una pressa més gran, i la novella de les primitives deu hores de lectura podia ésser assimilada — diguem-ho així — en deu minuts. En termes generals l'"argument" quedava intacte, i la imatge començava de triomfar sobre la paraula escrita. Una cadena americana de diaris servia als seus clients, en les edicions dominicals, la Bíblia en imatges, gairebé al costat de *Terry i els pirates*. Moisès parlava valent-se del petit núvol que els dibuixants fan sortir de la boca dels personatges, com Mickey Mouse, i setmana rera setmana milions de lectors seguien les peripècies dels patriarques: va ésser un èxit. *Copyright by...* Un gran negoci.

De tot això, per molt que ens despertí la ironia, ¿en som gaire lluny, nosaltres? No fa gaire, una filla meva, que cursa el quart any de batxillerat, em va explicar fil per randa l'argument de *La Divina Comèdia*. Em fa l'efecte que no es va deixar res, i que jo, que a la seva edat havia llegit el llibre en una edició completa, no hauria pogut fer la sinopsi amb tanta precisió. Tanmateix, temo que no llegirà mai el llibre, per molt que això la privi del plaer de llegir amb calma.

Els nostres fills tenen una jornada escolar de vuit hores. Arriben a casa al vespre, esperen el sopar tot estudiant, i, abans de ficar-se al llit, han de dedicar una bona estona a fer les tasques que els han deixat. ¿D'on han de treure el temps que els permeti d'anar més enllà de les sinopsis? Ni tan sols els queda lleure de cultivar la imaginació, perquè la necessitat de saber pren el lloc a la bella feina de pressentir. Potser és per això que ha sorgit aquesta joventut plena de gravetat, una mica — o molta — amoïnada, que en societats més desenrotllades que la nostra arriba al gest adust i a la ira.

I pel que fa a la lectura, cal confessar que la gent gran no anem gaire millor. "No em queda temps per a llegir", se sent a cada pas, i subtils canvis de matís van canviant les coses. Abans, quan una novella tenia èxit, en feien l'adaptació cinematogràfica; ara, quan una pel·lícula té èxit, els editors s'afanyen a editar el llibre. "M'agrada més la novella", se solia dir abans en sortir del cinema. I ara no és estrany de sentir dir, després de la lectura del llibre: "És millor la pel·lícula". No sempre ni per a tothom és així, és clar, però no es pot negar que aquesta mena de resultats es van generalitzant.

¿Com ens explicaríem, doncs, que, cada vegada més, i a tot arreu, s'editin més llibres i que el paper imprès envaeixi carteres, butxaques, prestatges i cases, fins a crear veritables problemes d'espai? Segurament això és degut a un personatge estrany: el comprador de llibres i de paper imprès que no té temps de llegir el producte adquirit. La veritat és que, de mica en mica, cada un de nosaltres ens anem convertint en aquest personatge i que entre tots creem una collectivitat plena de rares paradoxes, amb crítiques literaris que fan articles sobre llibres que no han llegit, membres de jurats que emeten el veredict sobre obres que només han pogut fullejar — si és que han arribat a fer-ho —, i de directors de diaris o de revistes que, de sobte, tenen la sorpresa de comprovar que llurs papers han publicat coses de les quals no tenien notícia.

Va quedant, només, el gust del llibre pel llibre, com l'art per l'art; el plaer de tenir-lo a les mans i de sospesar-lo; el goig d'arreglar els llocs i de comptar-los, però amb poques oportunitats de llegir. Cal, per tant, que els llibres siguin físicament bonics, que tinguin imatges; que criatures, adolescents i adults pugem "mirar sants" a estones furtives, amb la il·lusió d'enriquir-nos l'esperit d'alguna manera.

Parlant de totes aquestes coses amb el mateix amic director d'edicions, ell em deia que els transports públics de les grans

ciutats són una mena de baròmetre de la cultura d'un país. M'explicava que només cal establir la comparació, per exemple, entre el metro de París i el de Barcelona i comptar els passatgers que llegeixen durant el trajecte. Tot convenint que aquestes estadístiques poden aclarir coses, a mi em sembla que això s'acaba, si és que ja no s'ha acabat. Els ciutadans de les grans concentracions urbanes tenen prou feina a pujar al metro, a l'autobús o al tramvia enmig d'empentes, buscant amb els ulls fora del cap un tros de barra o una nansa de cuir o de plàstic on agafar-se. Seure, durant les hores d'entrada i de sortida del treball, és tan problemàtic com trobar urani en un parterre.

No fa gaire, vaig cedir a una senyora els deu centímetres de passamà que havia pogut conquerir al trolebús. Vaig tenir la grata sensació de sentir-me cavaller, com en èpoques passades, però el preu fou elevat i inclinava als mals sentiments: entre tentines i trepitjades, em va caure el llibre que duia sota l'aixella. No tan sols no podia llegir, sinó que encara la feina de collir el llibre va ocupar totes les meves energies espirituals i físiques durant tres o quatre travessies. I vaig fer enfadar molta gent.

Pere Calders

ELS LLIBRES

Novel·la

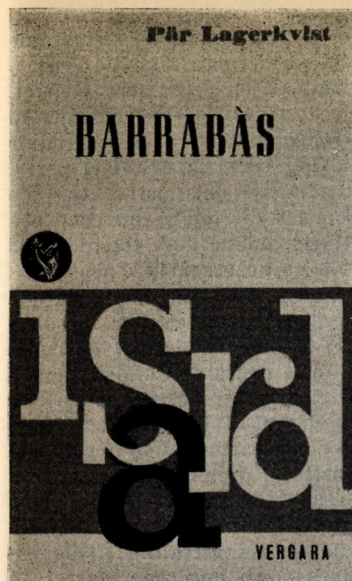
La COL·LECCIÓ ISARD, d'“Editorial Vergara”

En el nostre medi ocorre de vegades que iniciatives i esforços que s'originen en propòsits elevats i generosos, passen com a provatures que no mereixen una atenció excessiva. Això és particularment exacte en el món editorial: potser s'editen en català més llibres que mai, i això fa pensar en finalitats lucratives. En general, ja no tenim la idea de l'editor heroic, que pel gust dels llibres i per amor a l'idioma acceptava riscos financers superiors a les seves forces. Ara hom tendeix a considerar el llibre com una bona mercaderia, cosa que sí, d'una banda, és bona perquè representa la normalitat, de l'altra ens exposa a optimismes que som molt lluny de poder-nos permetre. Perquè, si bé és veritat que no s'han de comprar llibres “només” perquè són catalans, ens cal com mai un veritable sentiment de catalanitat en els escriptors, els editors i els lectors.

Però, de moment, sembla que les coses són així: el públic s'inclina a creure que l'editor ja pot caminar sol, i això ens fa una mica distrets i, de vegades, fins i tot una mica injustos. El fet que una empresa editorial important en llengua castellana llanci una col·lecció literària en català incita a pensar que l'esmentada col·lecció té la vida assegurada. O que només ens hem de preocupar o d'alegrar pels resultats, sense considerar els afanys que pugui costar el fet de consolidar-los.

La col·lecció “Isard” va néixer sota el signe d'una ambiciosa noblesa de propòsits i d'un desinterès que la fa certament remarcable. S'ha seguit el criteri d'encarregar les traduccions als escriptors més prestigiosos de les terres de llengua catalana i, dins el pla general de la col·lecció, no tan sols s'ha deixat una àmplia llibertat de tria als traductors, sinó que àdhuc ha estat tingut en compte llur consell per a la incorporació de nous títols. Projectada la feina d'aquesta manera, no seria prou correcte de voler judicar-la únicament pels títols apareguts fins ara. Vull dir el judici que no va més enllà del que ja s'ha aconseguit, tot i que les conquestes són molt importants; una presentació que honoraria qualsevol gran editorial europea o americana, una cura extraordinària del llenguatge i més d'un encert que ja s'ha reflectit en la reimpressió d'algun títol. Les obres aparegudes i les que s'anuncien poden plaure més o menys, segons els gustos i la formació de cadascú; certes diferències de qualitat purament literària poden sobtar determinats crítics o lectors. Però és innegable que una col·lecció com la “Isard”, que aspira a la continuïtat i a suscitar l'interès pel català en lectors abocats a zones diverses de l'esperit, ha de tenir una flexibilitat i una amplitud que escauen perfectament a la intenció d'establir contactes — i, de vegades, renovar-los — entre un públic nostre i autors universals. Així, títols que, considerats aïlladament, poden semblar (i no pas sempre ni a tothom!) poc necessaris, en el conjunt de la col·lecció tindran un objectiu ben determinat. S'explica així que comparteixin una mateixa llista Albert Camus i Cecil Roberts, Aldous Huxley i A. J. Cronin, Vintila Horia i Kathryn Hulme. O bé que es facin companyia les gestes del reverend pare Dominique Pire i les de Tartari. Fins i tot té un gran interès que un mateix traductor, un hellenista eminent de la categoria de Jaume Berenguer i Amenós, ens ofereixi Plató i Longus. Després de tot, la mena de lector que prefereix de fer les tries pel seu compte després d'informar-se amb el material que té a l'abast, és almenys tan interessant com el que s'inclina a deixar-se guiar per la crítica.

En el cas concret de *Daphnis i Cloe*, un dels títols l'oportunitat dels quals ha estat discutida, no seria just de deixar-se emportar per un judici fet de passada. Baldament tan sols es tractés d'oportunitat, no és cap desencert d'incloure aquesta novella — amb el rang d'ésser una de les primeres en l'ordre cronològic — entre els títols inicials d'una sèrie de novel·les. Però, a més d'això, mereix una atenció especial el rigor, el bon

Portada del núm. 10 de la “Col·lecció Isard”

gust i l'honestat amb què ha estat feta aquesta versió catalana; no hi ha en la inclusió d'aquesta obra a la “Isard” cap propòsit de suficiència: de bon començament, el traductor adverteix al lector que “una novella grega és, en general, una relació d'aventures per procediments fàcils, semblants als que ara veiem a les pantalles del cinema: l'oposició de bons i dolents, de personatges simpàtics i antipàtics, i d'uns tercers elements — atacs de lladres i de pirates, tempestes, naufragis —, i una extraordinària bellesa de l'heroi i l'heroïna que els exposa a les pitjors desgràcies i fa impossible llur amor. A la fi triomfen els bons, els herois es casen i tot acaba bé”. ¿Per què, doncs — si només hi hagués això — s'ha de fer reviu la novella en una col·lecció del nostre temps? A part la bellesa formal de l'obra, que ja li ha donat un lloc en la història de la literatura, aquesta és la primera versió catalana de *Daphnis i Cloe* feta directament del grec, i té — comparada amb la famosa traducció castellana de Juan Valera — el valor d'una més gran fidelitat al text original, el de donar-lo complet i el de respectar l'estil de Longus.

Per a una editorial barcelonina en llengua castellana, editar en català, amb la dignitat i el to de la col·lecció “Isard”, significa un arrelament que desvetlla múltiples simpaties. Mereix un marge de confiança i el suport que calgui per a la realització d'uns plans que, si compten amb els estímuls indispensables, ens dotaran d'una important biblioteca. El criteri de divisió en sèries (Novella, Assaig, Religió, Història, etc.), alternant les traduccions “d'obres representatives de tots els gèneres literaris i de diverses èpoques i cultures”, amb obres originals dels nostres escriptors, pot deixar, si tots hi ajudem, una empremta profunda.

No és possible d'acabar aquest comentari sense fer una referència a la correcció del text imprès. La tasca realitzada en aquest sentit és realment modèlica i constitueix un dels valors més evidents de la col·lecció “Isard”.

Pere Calders

TRES, de Rafael Tasis. — Biblioteca Catalana. Mèxic, 1962.

Heus ací un llibre que s'ha fet esperar massa. Premiat en un concurs de novel·les celebrat ja fa uns quants anys a Mèxic per un jurat que presidí L. Nicolau d'Oliver, la seva publicació ha despertat una certa expectació, que el tema en si mateix justifica. És un tema que, amb tanta amplitud almenys, no s'havia plantejat cap novel·lista: el tema de la ràpida ascensió de Catalunya cap a la plenitud, tal com havia promès la cançó — “tornarà a ser rica i plena” —, i la seva ràpida davallada. Empresa difícil per la seva vastitud i per a la qual no bastava d'ésser un bon inventor d'històries, un lúcid observador de la